

– oilaning iqtisodiy vazifasini amalga oshirishga ko'ra, yoshlarning, ayniqsa, bolali yosh onalar va yolg'iz onalarning bandligini ta'minlash, ularni boshqa odamga qaram bo'lishni emas, aksincha, uy sharoitida bo'lsa ham, faol hayot tarziga o'rgatish;

Bilolova Zamira Baxtiyarovna,
Toshkent davlat pedagogika universiteti
mustaqil izlanuvchisi

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Oila kodeksi. – Toshkent: O'zbekiston. – 126 b.
2. Akramova F.A., Bilolova Z.B. Yoshlarni mustahkam oilaviy munosabatlarga tayyorlashning ijtimoiy-psixologik yo'nalishlari. Monografiya. – Toshkent, 2020. – 128 b.
3. Akramova F.A., Bilolova Z.B. Oila ensiklopediyasi. – Toshkent: “O'zbekiston milliy ensiklopediyasi” Davlat ilmiy nashriyoti, 2019. – 240 b.
4. Akramova F.A., Bilolova Z.B., “Ota-onalar uchun qo'llanma” mobil ilovasi. O'zbekiston Respublikasi intellektual mulk agentligi. Yoshlarni ota-onalikka tayyorlashga mo'ljallangan dasturning rasmiy ro'yhatidan o'tganligi to'g'risidagi guvohnoma № DGU 07918. 10.02.2020.
5. Hayot kitobi. Yosh oilalar uchun ensiklopedik qo'llanma. – Toshkent: “Sharq” nashriyoti, 2010. – 270 bet.
6. Bilolova Z.B. “Oila saboqlari” mobil ilovasi O'zbekiston Respublikasi intellektual mulk agentligi. O'smir yoshidan to'rtinchi yoshigacha qadar yigit-qizlarni hayotga, oilaga va otalik-onalikka tayyorlash uchun mo'ljallangan dasturning rasmiy ro'yhatidan o'tganligi to'g'risidagi guvohnoma № DGU 08220. 10.02.2020.

NOTO'LIQ OILALARDA TARBIVALANAYOTGAN YIGIT-QIZLARNING OTA-ONALIK ROLIGA NISBATAN TASAVVURLARI VA PSIXOLOGIK USTANOVKALARI

Annotatsiya. Maqolada oila mustahkamligini ta'minlashda turmush qurish arafasida turgan yigit-qizlarni ota-onalik rolga nisbatan tasavvurlari va psixologik ustunliklarining noto'liq va noto'liq oila muhitida voyaga yetayotgan yigit-qizlarda o'ltirilgan so'rovnomaga natijalari asosida tahlil etilgan.

Tayanch so'zlar: oila, oila mustahkamligi, turmush qurmagan yigit-qizlar, to'liq oila, noto'liq oila, otalik roli, onalik roli, farzand tarbiyasi, oilaviy munosabat, oilaga ta'sir etuvchi omillar.

Аннотация. В статье анализируются представления юношей и девушек, находящихся на пороге вступления в брак, относительно роли родителей в обеспечении стабильности семьи и их психологические убеждения на основе результатов опроса, проведенного среди молодежи, растущих в условиях полной и неполной семьи.

Ключевые слова: семья, семейная стабильность, неженатые юноши и девушки, полная семья, роль отца, роль матери, воспитание ребенка, семейные отношения и факторы, влияющие на семью.

Annotation. The article analyzes the views of young men and women who are on the verge of marriage regarding the role of parents in ensuring family stability and their psychological beliefs based on the results of a survey conducted among young people growing up in complete and incomplete families.

Keywords: family, family stability, single young people, complete family, single parent family, father's role, mother's role, child upbringing, family relations and factors influencing the family.

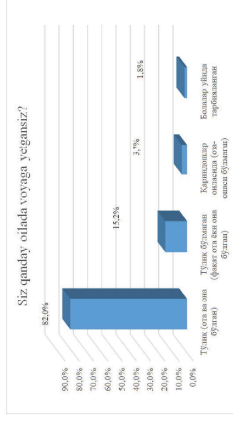
Kirish. Har bir jamiyatning dastlabki ilk ijtimoiy bo'g'ini hisoblangan oila shaxs shakllanishida eng asosiy maskandir. Shaxs kamoloti, o'z navbatida, oilaviy munosabatlar bilan bevosita bog'liqdir. Oila munosabatlarining sog'lomligi va oilaviy muhitning qay darajada bo'lishi jamiyat rivojiga, undagi mavjud muammolarni hal etishga ijobiy yoki salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Oilani mustahkamlash, uni sog'lomlashtirish masalasi jamiyat e'tiboridagi muhim muammolardandir.

Oila munosabatlarida nikoholdi omillari u yoki bu nikohning yuzaga kelishiga asos bo'lgan ko'plab ijtimoiy, iqtisodiy, biologik, fiziologik, ma'naviy, axloqiy va psixologik omillarni o'zida

mujassamlashtirib, oilaviy hayot darajasini belgilab beradi. Nikoholdi omillariga oilada tarbiyalanayotgan yoshlarning oilaviy hayotga tayyorligi, ularning oila qurish motivlari, bo'lg'usi oilaviy hayoti haqidagi tasavvurlari kabilarni kiritish mumkin.

Oila mustahkamligiga hal qiluvchi ta'sirga ega nikoh oldi omillaridan biri bo'lgan yoshlarning o'z oilaviy hayoti haqidagi tasavvurlari qanchalik reallikka yaqin bo'lishi shu oila mustahkamligining bosh garovi hisoblanadi. Afsuski, hamma vaqt ham yoshlarimizning oilaviy hayot haqidagi tasavvurlari reallikka mos kelavermaydi, balki bu aksariyat hollarda reallikdan tubdan farq qiladi.

Asosiy qism. Olib borilgan tadqiqotlar va statistik tahlillar natijasida tadqiqotning boshqa muhim jihatlarini – yigit-qizlarning qanday oʻilada voyaga yetayotganliklariga nisbatan ota-onalik rollarini tasavvur qilishlarida farq borligi aniqlandi.

1-rasm. Respondentlar tarbiya topgan oila tiplari

Tadqiqotga jalb etilgan yoshlarning 82,9 foizi toʻliq oʻilada, 15,2 foizi toʻliq boʻlmagan (faqat otasi yoki onasi boʻlgan), 3,7 foizi ota-onasining ikkisi ham boʻlmagan, lekin qarindoshlari oilasida voyaga yetgan, 1,8 foizini esa bolalar uyida tarbiyalangan yoshlar tashkil etdi. Unga koʻra, notoʻliq oʻilada tarbiyalanayotgan yigit-qizlar natijalari toʻliq oʻilada tarbiyalanayotganlar bilan solishtirma jadvallar shakllantirildi.

1-jadval

Siz oʻzingizni oila qurgandan soʻng onalik masʼuliyatiga tayyor deb hisoblaysizmi? (qizlar?), n=350) % da			
N	Javoblar	Toʻliq oila	Notoʻliq oila
1.	Ha, tayyor deb hisoblayman	12,0	9,0
2.	Biroz tayyor deb hisoblayman	21,0	10,0
3.	Tayyor deb hisoblamayman	24,0	25,0
4.	Bilimlarim kam deb oʻylayman	43,0	56,0
	Jami	100,0%	100,0%

Yigit-qizlarda “Siz oʻzingizni oila qurgandan soʻng onalik (otalik) masʼuliyatiga tayyor deb hisoblaysizmi?” savoli natijasiga koʻra, notoʻliq oʻilada tarbiyalanayotgan yigit-qizlar ota-onalik maʼsuliyatiga nisbatan bilimlari kamlik qilishini 56,0% qizlar va 44,0% yigitlar belgilaganlar.

2-jadval

Siz oʻzingizni oila qurgandan soʻng otalik masʼuliyatiga tayyor deb hisoblaysizmi? (yigitlar, n=350) % da			
N	Javoblar	Toʻliq oila	Notoʻliq oila
1.	Ha, tayyor deb hisoblayman	31,0	17,0
2.	Biroz tayyor deb hisoblayman	17,0	15,0
3.	Tayyor deb hisoblamayman	20	23,0
4.	Bilimlarim kam deb oʻylayman	32,0	45,0
	Jami	100,0 %	100,0 %

Bu natijalar notoʻliq oʻilada tarbiyalanayotgan yigit-qizlar tasavvurlarida ota-onalik roliga nisbatan xavotirlanish yuqoriroq ekanligini, kelajak avlodni barkamol tarbiyalay olishda bilimlari va oʻzlariga ishonch kam ekanligini koʻrsatadi. Hali turmush qurmagan yosh yigit-qizlar, asosan, oʻz oilalarida ota-onalarining hayotidan, bevosita oʻzlari yashayotgan oila muhitidan namuna, ibrat oladilar. Lekin notoʻliq oʻilada voyaga yetayotgan farzandlar uchun namuna-andoza yoʻqoladi va rollarni tasavvur qilishda xavotirlanish va bilimsizlik vujudga keladi.

3-jadval

Voyaga yetayotgan farzandlar rivojlanishiga oila muhitidan koʻra taʼlim maskani va tashqi muhitning taʼsiri boʻladi, % da			
N	Javoblar	Toʻliq oila	Notoʻliq oila
1.	Qoʻshilmayman	22,0	19,0
2.	Haqiqatga yaqin deb oʻylayman	33,0	21,0
3.	Qoʻshilaman	46,0	60,0
4.	Bilimlarim kam, deb oʻylayman	32,0	45,0
	Jami	100,0 %	100,0 %

Shuningdek, tarbiyada oilaning rolini anglashda ham farqli jihatlar namoyon boʻldi. 60,0% notoʻliq oʻilada tarbiyalanayotgan farzandlarning fikriga koʻra, tashqi muhitning taʼsiri katta boʻlishi mumkinligi ayon boʻldi.

Koʻpincha yoshlarning oila haqidagi tasavvurlari uncha mukammal boʻlmagan turli stereotiplarga asoslangan tarzda namoyon boʻladi. Notoʻliq oilalar farzandlarida ushbu stereotiplar taʼsiri

yanada koʻproq ekani namoyon boʻldi. Jumladan, “Oilaning tarbiyalash vazifasiga faqatgina ayollar masʼuldir” deb berilgan taʼkidga notoʻliq oʻilada oʻsgan yoshlarning 29,0 foizi “Qoʻshilmayman”, 23,0 foizi “Haqiqatga yaqin tomoni ham bor”, 48,0 foizi “Qoʻshilaman” javoblari belgilaganlar (4-jadvalga qarang).

4-jadval

Oilaning tarbiyalash vazifasiga faqatgina ayollar masʼuldir! (yigitlar, n=350), % da			
N	Javoblar	Toʻliq oila	Notoʻliq oila
1.	Qoʻshilmayman	56,0	29,0
2.	Haqiqatga yaqin deb oʻylayman	21,0	23,0
3.	Qoʻshilaman	23,0	48,0
	Jami	100,0 %	100,0 %

Maʼlumki, tarbiyada er-xotin birdek masʼuldir. Bola ota-onaning butun faoliyatidagi harakatlari inobat bilib ongiga joylab, ulgʻaygach, ularni oʻz hayotiga joriy etadi. Shuning uchun oilaviy hayotga tayyorlashda turmush qurish yoshidagi yigit-qizlarning 12 ta eng zarur komponentga nisbatan ijtimoiy tasavvurlarining tarlanishida ularga ustuvorlik berilgan oʻrinlarning darajasi oʻrganildi. Natijalar 5-jadvalda berilgan.

5-jadvalda keltirilgan natijalarga koʻra, notoʻliq oʻilada voyaga yetayotgan yoshlar masʼuliyat, javobgarlik hissi, boshqarish qobiliyati, sabr-bardosh, hayotning ogʻir-yengil saboqlari haqidagi bilimlarni oʻzlashtirishni birinchi darajali deb biladilar. Bu borada tadqiqot davomida oila

5-jadval

Turmush qurishgiz uchun nimalarni bilishingiz kerak? (yigit-qizlar, n=350), oʻrinlarni belgilash darajasi			
N	Turmush qurishgiz uchun nimalarni bilishingiz kerak?	Toʻliq oildan	Notoʻliq oildan
1	Masʼuliyat, javobgarlik hissi, boshqarish qobiliyati	2	1
2	Psixologik tayyorgarlik, muomala sir-asoratlari	1	3
3	Ikki tomonning bir-birini tushunishi	5	2
4	Maʼnaviy va jismoniy yetuklik	4	5
5	Moddiy mustaqillik	3	2
6	Milliy qadriyatlarini bilish	7	7
7	Farzandni qanday tarbiyalashni bilish	5	2
8	Er-xotin bir-birini va oila aʼzolarini hurmat qilishi	3	3
9	Mehribonlikni asrab-avaylash	5	6
10	Diniy-maʼrifiy bilimlarga ega boʻlish	6	5
11	Roʻzgʻor yomushlarini yaxshi bilish	4	4
12	Sabr-bardoshli boʻlish, hayotda kerakli tajribaga ega boʻlish	1	1

regeneratsiyasi taʼsirida otasiz yoki onasiz oʻsa-yotgan farzandlarning xulq-atvorida ota-onalik andozasining noadekvat ekanligi aniqlandi va bartaraf etishda ijtimoiy maskanlarning hamkorligi va ishtiroki ahamiyatli ekanligi taʼkidlandi. Bunday tendensiyaning davom etishi esa oilaning tarbiyalash vazifasining zaiflashuviga va jamiyatda salbiy illatlarning yanada koʻpayishiga olib keladi.

Bu borada yigit-qizlar ayniqsa notoʻliq oʻilada voyaga yetayotgan farzandlar tarbiyasida ijtimoiy institutlar – bogʻcha, maktab, oliy taʼlim muassasalari va mahallaning rolini oshirish, oilaga psixologik pedagogik va ijtimoiy xizmatlar koʻrsatish tarmoqlarini yanada mustahkamlash zarurati koʻrinadi.

Xulosa. Shunga koʻra, oilalar bilan ish olib boruvchi ijtimoiy institutlar hamda davlat tashkilotlari faoliyatida foydalanishi uchun quyidagilarni tavsiya etamiz:

- yosh qizlar va ayollarning norasmiy sharʼiy nikoh qurishlarining oldini olish;
- yoshlar oʻrtasida oila va farzand maʼsuliyati haqidagi bilimlar berishni kuchaytirish;
- farzandlarni tarbiyalash va oʻqitish, oʻilada sogʻlom psixologik muhit yaratish yoʻnalishlarida maʼnaviy-maʼrifiy ishlarni olib borish;
- sogʻlom munosabatlarni oʻrnatish shakllantirishining milliy-anʼanaviy tarixi hamda oila haqidagi bilim darajasini yuksaltirishda zarur manbalarni targʻib etish;
- er-xotin, ota-onalarning axloqiy va huquqiy majburiyatlarini tartibga solishga qaratilgan turmush oʻroqlar oʻrtasidagi munosabatlarni muvofiqlashtiruvchi normalarni qayta koʻrib chiqish;